ЧЕРВОНА СЕРІЯ

ОДАРКА ЗАЛІЩУК

ТАК ПАХНЕ ТАТО

ХАРКІВ
«ФОЛІО»

ПРИСВЯТА

Тобі, тату.

Моєму світлу в темряві, моїй тиші серед галасу, моєму корінню.

Ця книга — нитка між нами, яку не здатен обірвати ні час, ні війна, ні наше перебування в різних світах.

Після мами твої руки були першими, що тримали мене з любов'ю, і твоє серце було таким, яким я відчуваю його без слів навіть зараз.

Ти був тим, хто навчив мене бачити світ глибоко, слухати уважно, любити щиро. Ти показав, як помічати навколишню красу у простих речах: у цвітінні яблунь, у рибалці, у квітах на маминих клумбах, у шурхоті достиглих колосків — у всьому.

Я пишу, щоб ти жив не лише в моїй пам'яті, а продовжував жити у цих рядках і про тебе дізнався світ! Але ти все одно вартий більшого.

Це не просто спогади — це спроба зібрати себе з уламків і продовжити незавершену розмову.

Це моя подяка.

Це моя сповідь.

Це — ми.

Я люблю тебе…

Тут мій біль, любов і пам'ять.

ПРОЛОГ…

На сьомий день після похорону тата я несподівано пожартувала — ненароком, спонтанно, — і тієї ж миті у мене закололо всередині. Я зніяковіла, мені стало кепсько, порожньо, ніби я занурилася у чужу тишу, в іншу реальність, і сполохала її. Охопив страх від самого усвідомлення того, що світ рухається далі, але вже без НЬОГО.

Виявляється, я можу дихати і говорити, плакати й усміхатися, мріяти і сподіватись, сумувати і навіть радіти, однак вже з іншим серцевим ритмом, у якому бракує одного-єдиного звичного і простого звуку — ТАТО. Саме тоді я повною мірою збагнула, ЩО і СКІЛЬКИ він означав для мене…

Мені пощастило.

У світі, де багато дітей ростуть у прагненні чимось заслужити батьківську увагу та любов, я мала це просто так. Безумовно. Не випрошену, не заслужену через оцінки (хоча мої батьки, звісно ж хотіли, щоб я вчилася і чогось досягла, але про це згодом) чи поведінку. Любов була вже тому, що я є.

Мій тато бачив мене. Не тоді, коли треба було сфотографувати на випускний чи зателефонувати на свята. Він бачив мене, коли я мовчала. Коли маленькою лякалася

грому чи блискавки. Коли виросла і боялася дорослого життя і навіть себе.

Він не просто мене бачив, а відчував. І підтримував не так, як вміє, а так, як потрібно мені.

Його любов не була гучною, це не було «напоказ». Вона проявлялась у присутності, обіймах, цілунках, погляді. Вона була такою, що відчувається навіть у тиші. Особливо у тиші.

Він завжди слухав мої історії тихо, не перебиваючи. Умів дати пораду, не тиснучи, і завжди останнє слово залишав за мною.

На моє питання «А який вибір мені зараз зробити?» він відповідав: «Будь-який твій вибір правильний, бо він твій. Ніхто не знає краще за тебе, а я, раптом щось, завжди поряд…»

Я знала: що б не сталося, він поруч. Не осудить, не відвернеться, не зрадить і не відштовхне. Навіть якщо я помиляюся, для нього я найкраща. Я завжди можу повернутися додому і в будь-який момент стати просто маленькою дівчинкою. Там мене смачно нагодують, вислухають, візьмуть на руки, обіймуть і скажуть, що все неодмінно буде гаразд.

— Все буде добре, бо інакше нам не підходить, — улюблений вислів тата, у якому ніколи не було сумнівів. А ніхто й не сумнівався!

І ці знання стали тим родючим ґрунтом, на якому я зростала. Бо він, мій тато, — моє коріння. Міцне і рідне. Воно було ще до того, як я навчилася розмовляти, і залишилося, навіть коли його не стало.

Я довго шукала слова, щоб описати наш зв'язок. Не тому, що слів бракувало, а тому, що всі вони здавалися недоречними.

Як розповісти про людину, яка дала не лише життя, а сенс, глибину, тепло, любов… Ба більше, ніколи не вимагала всього цього для себе, але, звісно ж, отримувала.

Ця книга — моя спроба зберегти історію про прекрасну людину, зберегти світлу пам'ять про неї…

Це не прощання, бо ми ніколи не були розділені. Ми завжди поряд, навіть перебуваючи у різних світах.

Це подяка за кожен його крок поруч, за плече, яке я завжди відчувала, за опору, якою він був для нас усіх, за ніжність, яка не вимагала слів.

Я пишу не для того, щоб зробити біль красивим, а щоб показати, що таке жива любов.

Можливо, серед рядків ти, мій читачу, впізнаєш і свого тата. Можливо, вперше дозволиш собі спогади…

Мій тато не хотів би, щоб я мовчала, тому я починаю з самого початку. З його початку. З нашого початку!

РОЗДІЛ 1

ЗАПАХ СИРОЇ ЗЕМЛІ ПІСЛЯ ДОЩУ

(*Батьки і гниле коріння*)

Мій тато з простої сільської сім'ї землеробів. Я вам навіть так скажу: більшу частину свого життя він був напівсиротою при живому батькові.

Мати, Галина, — звичайна селянка, яка не була щаслива в особистому житті, тому і дітей народила в 36 та 42 роки. Селом блукала чутка, що на ній «вінок безшлюбності», та людям лиш би говорити. До кого тільки її не сватали, а все марно: не любила — чи то вона, чи то її.

Одного разу, коли їй набридли дошкульні допити про заміжжя, Галя відпекла своїй матері:

— Шукайте хоч зараз жениха! Любого: косого, кривого, сліпого чи глухого. Піду заміж за кого хочете, лиш відчепіться від мене з цим питанням. Аби люди перестали в селі говорити, що я в'яловка*. Ні роду, ні плоду…

Бідна жінка, яка так і не стала щасливою навіть у заміжжі. Хоча який там шлюб: вони не розписувалися, і все життя Галя прожила з дітьми та матір'ю.

---

* В'яловка — (діал.), ялівка — зневажливе звертання до жінки, переважно старшого віку, яка не народжувала, вживається здебільшого у сільській місцевості, де шлюб і діти є обов'язковими для жінки (*Тут і далі — прим. автора*).

Як вона познайомилася зі своїм чоловіком Володимиром, я не знаю, та жили вони кепсько. По-перше, мій дід Володя був запеклим бабієм. До Галини у нього вже була жінка з дітьми і після неї, звісно ж, теж. Одна із його улюблених та часто вживаних фраз:

— Та у мене тих Галин, так само як і Ірин, — купа.

Бив, пив, гуляв.

Татова сестра Наталя, старша донька Галини й Володимира, розповідала: коли їй було лише три роки, вона допомагала мамі щось робити в будинку. Раптом прийшов п'яний батько і почав свій черговий «виступ». Маленька дівчинка схопила величезний ніж, наставила на батька і крикнула:

— Будеш ображати маму — вб'ю!

Уявіть, що до цього вона бачила на власні очі, якщо могла сказати і вчинити подібне в бік тата.

Батько зніяковів. Мовчки розвернувся і пішов, зникнувши на декілька днів. Галя навіть почала обдзвонювати родичів, бо хвилювалася, де зник її горе-чоловік. Виявилося — навіть у такої людини, як він, може щось тьмяно блиснути всередині, коли твоя трирічна дитина наставляє на тебе ніж. І мій горе-дід пішов до лікарні, де його поклали до стаціонару та пролікували. Чи змінило це його надалі? Звісно ж, ні.

Минуло кілька років, а мої дід та баба ще жили разом. Ба більше, Галя завагітніла та 8 червня 1972 року народила хлопчика Євгена, мого тата.

Та мій дід Володя і далі продовжував гуляти, не відчуваючи ніякої відповідальності ні за дітей, ні за жінку, ні за дім чи господарство.

Одного разу в них обвалилася стіна у хліві. Вгадайте, що зробив цей чоловік? Підтримав дружину та почав лагодити, як справжній господар? Чи підставив надійне плече?

Та ні! Він пішов до сусідки:

— Може, я якийсь час поживу з тобою? Бо в Галі вічно щось стається, і я маю то все робити-лагодити.

Ну, стіну він мурувати почав, але так і закинув, зрештою Галина сама просила людей допомогти, купувала все, і лише завдяки їй хлів довели до ладу.

За словами очевидців (родичів), мій дід міг поїхати деінде, тобто зникнути. Часто їздив у росію на заробітки, надовго. Не впевнена, що і там не було в нього жінки або й взагалі іншої сім'ї. Ні, це не звучало як «мій чоловік поїхав на роботу», а було «знову поїхав хтозна-куди і наскільки». Коли повертався, привозив якісь подарунки дітям, можливо, щось і Галі, а може, і якісь гроші, хоча я не впевнена.

Так і ріс малий Євген, який до пуття і не знав свого батька. Важко йому було рости напівсиротою, адже кожна дитина на цьому світі в будь-який час хоче мати вдома обох батьків. Його не було кому навчити чогось, підказати, показати чи просто підтримати — усього вчився сам. Впевнена, що в школі з нього глузували, бо, як кажуть в народі, діти в школі жорсткі, мов вафельний рушник.

Якось до села приїхав один чоловік і вподобав Галюсю. Був статний, при грошах. І золото дарував, і по господі все допомагав, на ті часи (1980-ті) мав і машину, і мотоцикл, що було неабияким статком. Мій тато навіть пам'ятав, як той дядько, якого звали Андрієм, катав його на мотоциклі. Дітей вважав своїми, Галю — дружиною. Здавалося, доля нарешті усміхнулась жінці. Але він захворів і за пів року помер. Так і не встиг Андрій зробити мою бабцю щасливою. Щасливою по-справжньому і назавжди. Лише залишив теплий слід, гарні спогади й мрії, яким не судилося здійснитись.

Коли Євгену було чотирнадцять, батько об'явився. Зненацька. З подарунками, посмішкою і красивими словами. Син почав плакати і просити маму прийняти батька:

— Мамо, я так хочу, щоб у мене теж був тато…

Галюся, не витримавши сліз сина, пустила чоловіка до хати. В сім'ю пустила, хоча сама і не хотіла вже того щастя, бо знала: це не надовго. А навіть якщо і надовго, то все одно від цього ніхто щасливішим не стане.

Пожив Володимир з сім'єю від літа до наступної весни — і на тому кінець.

А було це так. Одного весняного дня мій тато зі своїм сусідом, однокласником і другом Валерою, вирішили прогуляти уроки в школі і, як казав тато, пішли гатки гатити. Коли навесні тане сніг, довкола багато місива з бруду і все розкисає, хлопці робили «гатки» — доріжки з дощок, гілля чи кори, прокладені через болото. А «гатити» — означає укладати ці доріжки.

Ось вони двоє прокладають ці прохідні стежки посеред калабані, як раптом іде батько Євгена. Під мухою*. Його охопила дика лють, коли він побачив, що син прогулює школу. Схопивши черпак чи, може, лопату, він почав бити сина по ногах і руках просто посеред тієї калюжі. Ноги в малого Євгена стали сині й пішли ґулями. По руці батько навмисно вдарив не держаком, а гострою частиною, та так, що мало не перебив руку синові. Цей шрам тато показував навіть у дорослому віці та щиро дивувався, що взагалі залишився з рукою.

Така вона, батьківська любов, такі її наслідки, такі її мітки-сліди на все життя. Після того, звісно, моя бабця Галя разом з дочкою виставили горе-чоловіка

* Під мухою (розм.) — п'яний.

і горе-батька за двері, зібравши його речі у клунки і давши шмат сала на дорогу.

Та він не зник тихо, а залишив по собі пам'ять. Спершу забрав у Галини всі гроші, які зміг, а потім ще й набрав боргів по всьому селу. Так і залишив її: з дітьми, без копійки і в боргах.

Галя працювала тяжко — в колгоспі сапала буряки. Раз на рік їй давали щось на кшталт премії, — майже одну тисячу карбованців, якими вона віддавала не свої борги. Навіть від цукру, яким її наділяли в колгоспі за обробіток буряків і який вона продавала, життя солодшим не ставало: всі ті гроші теж ішли на боргові розрахунки з односельцями. Коли боргів позбулися (дякувати Богу чи жінці?), на чотирьох — її матір, саму Галю і двійко дітей — у хаті залишилося шістнадцять карбованців. Галині мати Марфа тоді сказала:

— Не плач, доню, якось проживемо-протягнемо. Он у мене скоро пенсія, ще шістнадцять рублів буде. Які-неякі, але гроші.

Так і жили. Бідно, але жили. Не можу сказати, що моя баба була вправною господинею, що хата завжди була в чистоті і повно їжі, чи то така вона вже людина була, чи то таким було життя. Але в колгоспі працювала виснажливо, гарувала до сьомого поту, бо дітей треба було ставити на ноги. І в міру своїх сил вона це зробила.

ЗМІСТ

ПРИСВЯТА 5
ПРОЛОГ 6
РОЗДІЛ 1. Запах сирої землі після дощу
(Батьки і гниле коріння) 9
РОЗДІЛ 2. Запах тирси з молодого дерева
(Юність, мрії, реальність) 15
РОЗДІЛ 3. Пахне свіжовипрасуваною сорочкою
(Велике кохання. Початок) 27
РОЗДІЛ 4. Пахне хлібом і молоком
(Початок батьківства) 44
РОЗДІЛ 5. Пахне зерном У пригорщі
(Даруся в школі) 67
РОЗДІЛ 6. Пахне домом і на відстані
(Даруся вступає до університету) 126
РОЗДІЛ 7. Пахне пікселем і втомою
(Війна і тато) 141
РОЗДІЛ 8. Життя без запаху
(Тата нема!) 171
РОЗДІЛ 9. Куди зник запах?
(Розмова з побратимами) 198
ЕПІЛОГ 206